

Convergența autoevaluărilor cu evaluările realizate de alte persoane

Acest tip de validitate este esențial pentru orice instrument de autoevaluare, unde există posibilitatea apariției unor erori de evaluare, care pot ține fie de dispoziții inconștiente ale respondentului, fie de o strategie personală de prezentare, fie de factori contextuali, cum ar fi miza evaluării. Primele date existente în această direcție au arătat existența unei bune convergențe între autoevaluări și cele realizate de soți (McCrae, 1982) sau între autoevaluări și cele realizate de rude ori prieteni (McCrae și Costa, 1987). Alte studii raportează, în mod similar, existența unor corelații semnificative între autoevaluări și heteroevaluări: de exemplu, Mutén (1991) a raportat corelații convinșătoare între autoevaluările unor pacienți și evaluările realizate de soții/soțiile acestora.

Două studii realizate de autorii testului prezintă date sistematice în această direcție (Costa și McCrae, 1992b; McCrae, 1991), punând în evidență existența unui acord între evaluatori diferiți, între autoevaluările și heteroevaluările realizate de prieteni, precum și între autoevaluările și heteroevaluările realizate de soți. Deși un număr redus de participanți au fost evaluați pe baza răspunsurilor oferite de evaluatori externi multipli (soți, prieteni și rude), s-a constatat existența unor corelații semnificative între evaluările prietenilor și cele ale soților pentru factorii N ($r = 0,54$), O ($r = 0,44$) și C ($r = 0,35$) ($N = 37$, $p < 0,05$).

Adaptarea românească a NEO PI-R a inclus și un studiu care a verificat convergența autoevaluărilor cu heteroevaluările pentru două grupuri de studenți, în două contexte diferite, în care heteroevaluările au fost realizate de părinți sau de profesori. Analizele au pus în evidență o convergență vizibil mai bună între autoevaluări și evaluările realizate de prieteni, față de situația în care acestea au fost realizate de părinți. Dincolo de semnificația corelațiilor pentru validitatea chestionarului, diferența constatată în cele două situații poate fi explicată parțial prin diferențele de volum între cele două eșantioane (McCrae *et al.*, 2008).

Validitatea de criteriu (predicția unor criterii)

Capacitatea inventarelor din spectrul NEO de a prezice diferite criterii a fost investigată în multiple studii. Prezentăm în continuare câteva dintre datele relevante în această direcție, cu mențiunea că o serie de referiri la corelațiile între scorurile NEO PI-R sunt făcute și în secțiunea care tratează interpretarea scorurilor. Menționăm că acest tip de validitate este esențial din perspectiva utilității practice a testului, oferind repere pentru utilizare lui corectă în diferite contexte aplicative. NEO PI-R a fost pus în raport cu o varietate de criterii externe, dintre care enumerăm confortul psihologic, coping-ul și mecanismele defensive, nevoile și motivațiile și tipurile jungiene (Costa, Zonderman și McCrae, 1991; McCrae și Costa; 1989a, 1991a; Piedmont, McCrae și Costa, 1991).

Autorii testului au propus un model al confortului psihologic (*well-being*) bazat pe ideea că afectele pozitive sunt legate de factorul E, cele negative de factorul N, iar fericirea individului ar depinde, în mod simultan, de cele două categorii (Costa și McCrae, 1980). Aceste idei au fost confirmate și pentru formele R și S, studiul în cauză sugerând că persoanele cu note ridicate la factorul O sunt deschise la o gamă mai largă de sentimente spre deosebire de persoanele cu scoruri mici la O (Costa și McCrae, 1984). Un alt studiu a inclus în investigație și domeniile A și C (McCrae și Costa, 1991), arătând că și scorurile înalte la factorii O și C sunt capabile să prezică confortul psihologic.

În ceea ce privește strategiile de coping utilizate, datele existente arată fără echivoc faptul că strategiile de coping sunt influențate de trăsăturile de personalitate. Astfel, un studiu realizat pe două subeșantioane din ABLSA relevă că unele mecanisme de coping, considerate din punct de vedere teoretic nevrotice sau imature (evadarea în reverie, indecizia, autoacuzarea și reacțiile ostile), sunt legate în mod semnificativ de scorurile înalte la factorul N (McCrae și Costa, 1986b).

Un alt studiu derulat pe participanții la ABLSA (Costa, Zonderman și McCrae, 1991) a examinat relațiile dintre cele cinci domenii și trei chestionare concentrate pe mecanisme defensive (Bond, Gardner, Christian și Sigal, 1983; Haan, 1965; Ihilevich și Gleser, 1986). Factorul N este asociat cu reactivitatea psihică, cu îndoiala și cu tipare de acțiune neadaptative. E este corelat pozitiv cu negarea și negativ cu îndoiala. O este corelat pozitiv cu mecanismele defensive de tip adaptativ, în timp ce A este corelat negativ cu mecanismele defensive care se concentrează pe distorsionarea imaginii (de exemplu, mimarea superiorității) și este corelat pozitiv cu mecanismele defensive care presupun autosacrificiul. În sfârșit, C este legat pozitiv de centrarea pe problemă și negativ de „regresie” și, în general, de tiparele comportamentale dezadaptative.

Scorurile NEO PI-R au fost corelate și cu instrumente de evaluare construite din perspectiva teoriei motivației a lui Murray (1938). Conform acesteia, trăsăturile de personalitate se dezvoltă ca modalități de răspuns la nevoile fundamentale ale persoanei. În practică, există multiple instrumente psihometrice de evaluare care se bazează pe modelul teoretic propus de Murray, mai specific, pe listele sale de nevoi. Printre acestea menționăm *Personality Research Form – PRF* (Jackson, 1984), *Edwards Personal Preference Schedule – EPPS* (Edwards, 1959), *Adjective Check List – ACL* (Gough și Heilbrun, 1983), *Nonverbal Personality Questionnaire – NPQ* (Paunonen, Jackson și Ashton, 2004) sau tehnici proiective, cum ar fi Testul Apercepției Tematice – TAT (Murray, 1938). În trei studii distincte, NEO PI a fost corelat cu PRF, EPPS și ACL (Costa și McCrae, 1988a; Piedmont, McCrae și Costa, 1991a, 1992). S-a evidențiat astfel faptul că scalele NEO PI și PRF acoperă o varianță similară din domeniul diferențelor interindividuale, precum și domenii similare de evaluare (Costa și McCrae, 1988a). Deși Edwards, pe de o parte, și Gough și Heilbrun, pe de altă parte, au utilizat conceptualizări diferite asupra nevoilor descrise de Murray, tipare corelaționale similare celui constatat în studiul cu PRF au fost observate și în corelațiile NEO PI cu EPPS și ACL (Piedmont, McCrae și Costa, 1991, 1992).

Dachowski (1987) a emis ipoteza similitudinii conceptuale între scalele MBTI și patru dintre cele cinci scale ale NEO PI. Extraversiunea este foarte apropiată între cele două operaționalizări. Deschiderea către experiență are o zonă de similitudine conceptuală cu Intuiția (*vs* Senzație). Agreabilitatea este similară cu Sentimentul (*vs* Gândire), iar Conștiinciozitatea cu Judecata (*vs* Percepție).

Modelul circumplex interpersonal, măsurat cu IAS-R (*Interpersonal Adjective Scale – Revised*, Wiggins, Trapnell și Phillips, 1988), a fost pus, de asemenea, în relație cu scorurile NEO PI. Comparația între scorurile IAS-R și NEO PI pe eșantionul ABLSA a pus în evidență un paralelism între cercul interpersonal și modelul celor cinci factori, în sensul că planul cercului interpersonal este definit prin dimensiunile Extraversiunii și Agreabilității (McCrae și Costa, 1989), acestea fiind plasate între axele Iubire și Statut ale modelului interpersonal. Astfel, este posibilă localizarea de principiu a unei persoane pe circumplex, pe baza scorurilor la E și A.

Alte constructe relevante cu care au fost asociate scorurile NEO PI sunt gândirea divergentă și creativitatea. Datele din studiul ABLSA indică o relație clară între factorul Deschidere către experiență (O) și gândirea divergentă, ceea ce nu este cazul pentru niciuna dintre celelalte dimensiuni *Big Five* măsurate. De asemenea, dimensiunea Deschidere către experiență pare să fie în mod clar relaționată cu creativitatea, aceasta din urmă nefiind legată de vreo altă dimensiune *Big Five*, la fel ca și gândirea divergentă.

6.4. Administrarea și scorarea

6.4.1. Cerințe pentru utilizatori

Din perspectiva clasificării utilizate pentru multă vreme de APA, NEO PI-R este un instrument de clasă B, adică unul destinat uzului de către persoane care au absolvit un curs de psihometrie la nivel de master și au urmat un training specializat supervizat. Prin echivalență, în România, NEO PI-R este disponibil pentru psihologi și alte categorii profesionale înrudite (asistență socială, psihosociologie, psihopedagogie specială), cu condiția ca pregătirea profesională a acestora să includă evaluarea psihologică și psihometria.

Dincolo de cerințele educaționale formale, utilizarea corectă a chestionarului necesită înțelegerea modelului *Big Five*, capacitatea de operare cu noțiuni psihometrice, cunoașterea exactă a semnificației scalelor și a dovezilor existente privind validitatea. Utilizarea corectă a inventarului necesită nu doar interpretarea fiecărei scale a testului, ci și capacitatea de a corela două sau mai multe scale și de a extrage semnificațiile care apar astfel la convergența mai multor subscale, precum și capacitatea de a integra în interpretare evaluarea oferită de test cu date provenind și din alte surse (de exemplu, interviu anamnestic, date comportamentale sau de istoric etc.). În sfârșit, recomandăm un minim de practică supervizată, astfel încât proaspătul utilizator de NEO PI-R să-și poată valida modul de înțelegere a testului și scalelor sau de interpretare a rezultatelor.

6.4.2. Administrarea

Administrarea NEO PI-R este un proces simplu, chestionarul prezentându-se ca un caiet care conține itemii, cu foaie de răspuns dedicată și instrucțiuni foarte clare. Facem în această direcție două recomandări de care utilizatorul ar trebui să țină cont atunci când administrează chestionarul, în vederea creșterii validității evaluării. Acestea urmăresc obținerea unor seturi de răspunsuri neafectate de tendințele conștiente sau inconștiente la distorsiune pe care le pot manifesta respondenții. În primul rând, se recomandă o bună responsabilizare din partea respondentului, în sensul înțelegerii obiectivelor evaluării și al obținerii unei bune motivații pentru evaluare. În al doilea rând, este recomandată asigurarea unei atitudini de tip autodezvăluire (*self-disclosure*) din partea respondentului. Pentru utilizarea în cazul persoanelor cu deficit de vedere sau cu slabe

abilități de lectură, se poate accepta administrarea NEO PI-R în condițiile în care itemii sunt citiți cu voce tare respondenților.

De asemenea, este necesar ca spațiul fizic în care se derulează evaluarea să ofere condiții decente de iluminat, confort termic și sonor și să fie lipsit de stimuli care pot distraze respondenții. Totodată, este necesar ca respondentul să dispună de un spațiu de scris (birou, masă etc.), precum și de un instrument de scris (creion, pix etc.). Dacă respondentul poartă ochelari, este recomandată utilizarea lor pe durata cât se răspunde la chestionar. În sfârșit, facem precizarea că NEO PI-R poate fi administrat atât individual, cât și mai multor persoane simultan (testări colective).

NEO PI-R poate fi administrat și în formă computerizată, respectiv on-line. Respondentul primește din partea evaluatorului un mesaj-invitație pe e-mail, prin care este direcționat către platforma on-line a editorului testului, i se pun la dispoziție un nume de utilizator (adresa de e-mail) și o parolă pentru conectarea la platformă și accesul la chestionar. După ce respondentul finalizează chestionarul, datele sunt preluate în contul utilizatorului (evaluatorul), care va primi un mesaj de informare pe e-mail. Această modalitate de administrare a NEO PI-R prezintă o serie de avantaje și necesită precauții legate de lipsa contactului cu respondentul.

Evaluatorul va trebui să găsească o modalitate de a comunica în prealabil cu respondentul, în vederea asigurării celor menționate mai sus, în primul paragraf dedicat administrării. Individul va trebui informat despre scopul evaluării, modalitatea de evaluare și condițiile de derulare a acesteia. În plus, evaluatorul va trebui să găsească o soluție pentru gestionarea eventualelor neînțelegeri din partea respondenților, în condițiile lipsei unei comunicări directe. Datele obținute din investigarea validității evaluărilor psihologice realizate on-line sunt însă încurajatoare și această modalitate de administrare a testelor capătă o răspândire tot mai mare.

Această modalitate de aplicare a testelor implică aspecte logistice și legate de accesul la informații. Utilizatorul este înregistrat în platforma on-line a editorului de teste, unde dispune de un cont personal și de o bază de date atașată acestuia, în care sunt stocate datele respondenților. Evaluatorul își va accesa contul on-line, autentificându-se cu parola, pentru a face operațiuni, cum ar fi trimiterea de invitații către respondenți, generarea de profiluri, căutări în baza de date sau descărcarea acesteia într-un sistem informatic local. Asigurarea securității datelor stocate în conturile de utilizatori revine editorului, în timp ce cea a datelor digitale descărcate de pe platformă (rapoarte/profiluri, baze de date etc.) revine utilizatorului.

Atragem atenția asupra a trei aspecte legate de folosirea testelor, relevante pentru cei care lucrează cu ele. În primul rând, această modalitate de utilizare creează economie de timp, prin faptul că specialistul elimină timpul pe care l-ar fi dedicat supra-vegherii completării inventarului de către persoana testată; de asemenea, astfel se ajunge la scurtarea semnificativă a timpilor de scorare și generare a profilurilor. În al doilea rând, pentru că scorarea este un proces algoritmizat, sunt eliminate riscurile de eroare în calcularea scorurilor și în trasarea profilurilor. În sfârșit, această modalitate de utilizare are și alte facilități, precum efectuarea unor analize la nivel de grup, analize comparative sau corelarea rezultatelor testului cu diferite criterii.

6.4.3. Instrucțiunile

Respondentul primește un caiet de itemi NEO PI-R, o foaie de răspuns și un instrument de scris. Instrucțiunile pot fi comunicate respondentului de către evaluator ori acesta din urmă poate citi instrucțiunile de completare de pe prima pagină a caietului cu itemi. Persoana evaluată va trebui să completeze datele sale de identificare în secțiunea dedicată a foii de răspuns. În cazul utilizării Formei R, respondentul va trebui să completeze și datele de identificare pentru persoana evaluată. Examinatorul trebuie să asigure completarea corectă a informațiilor de identificare pe foaia de răspuns. După completarea datelor și comunicarea instrucțiunilor, evaluatorul va trebui să gestioneze eventualele nelămuriri sau neînțelegeri din partea persoanei testate.

Deoarece respondentul nu are de îndeplinit o sarcină rezolutivă, NEO PI-R nu prezintă un timp-limită de răspuns. Timpul mediu de răspuns (pentru majoritatea respondenților) este de 30-40 de minute. Monitorizarea acestuia este importantă din perspectiva validității procesului de evaluare, din moment ce timpurile de răspuns foarte scurte, respectiv foarte lungi sunt indicatori ai răspunsului la întâmplare, respectiv ai distorsiunii pozitive, așa cum este descris în secțiunea dedicată interpretării.

6.4.4. Scorarea

Verificarea validității

Spre deosebire de alte instrumente psihometrice destinate evaluării personalității, cum ar fi marile inventare clinice precum MMPI-2 (Butcher *et al.*, adaptat de Munteanu, Livinți, și Iliescu, 2013) sau MCMI (Millon *et al.*, adaptat de David, 2011) sau bine cunoscutul CPI (Gough *et al.*, 2006), NEO PI-R nu dispune de mijloace cantitative formale pentru detectarea invalidității răspunsurilor date de persoanele evaluate. Ca atare, facem precizarea că asigurarea unei bune motivații pentru evaluare și a unei atitudini de autodezvăluire din partea respondentului sunt critice pentru asigurarea validității evaluării, acestea fiind responsabilitatea psihologului. În continuare, prezentăm, pe scurt, procesul de examinare a validității răspunsurilor la NEO PI-R.

Înainte de calcularea propriu-zisă a scorurilor, autorii testului recomandă examinarea prealabilă a foii de răspuns din perspectiva aprecierii validității răspunsurilor. Primul criteriu al acestei evaluări urmărește răspunsurile lipsă, un număr de 41 sau mai mare din totalul de 240 atrăgând după sine imposibilitatea calculării scorurilor.

Cei trei itemi de validitate prezentați la finalul administrării oferă câteva informații în această direcție. Itemul A cere respondentului să precizeze dacă a răspuns la toate întrebările sincer și precis. În principiu, un răspuns de tipul dezacord puternic sau dezacord la acest item atrage după sine invalidarea protocolului, deși pot exista cazuri în care acest răspuns nu are neapărat semnificație de invaliditate. Itemul B cere respondentului să precizeze dacă a răspuns la toate întrebările. Un răspuns negativ oferă evaluatorului posibilitatea de a explora, printr-un dialog cu respondentul, motivațiile acestor răspunsuri lipsă și astfel să obțină informații suplimentare relevante pentru

evaluare. Itemul C solicită respondentului să precizeze dacă a răspuns în spațiile indicate (potrivite). Un răspuns negativ atrage după sine imposibilitatea de calculare a scorurilor, indicând răspunsul aleatoriu.

Tendința spre aprobare (*acquiescence*) trebuie, de asemenea, investigată ca parte a examinării validității. Un număr mai mare de 150 de răspunsuri de tip acord și acord puternic atrage după sine suspiciunea distorsionării rezultatelor, ceea ce este un rezultat foarte puțin frecvent, din moment ce 99% dintre voluntarii participanți la un studiu au dat mai puțin de 150 de răspunsuri de acord (Costa, McCrae și Dye, 1991).

Tendința spre dezaprobare este, la rândul său, examinată ca parte a investigării validității răspunsurilor. În studiul menționat mai sus, s-a observat faptul că 99% dintre respondenți au dat mai mult de 50 de răspunsuri de acord și acord puternic. Astfel, acest scor poate fi considerat critic, valorile mai mici ridicând suspiciunea de distorsionare din perspectiva negării.

Răspunsurile date la întâmplare invalidează, practic, administrarea în cauză, iar procedurile de scorare și interpretare devin irelevante, deoarece datele culese nu conțin informații relevante despre persoana evaluată, cu excepția faptului că nu s-a implicat în sarcină. Astfel, dacă respondentul alege varianta dezacord puternic la mai mult de șase itemi consecutiv, varianta dezacord la mai mult de nouă itemi consecutiv, neutru la mai mult de 10 itemi consecutiv, acord la mai mult de 14 itemi consecutiv sau acord puternic la mai mult de nouă itemi consecutiv, protocolul este considerat afectat de răspunsul la întâmplare și, în consecință, nescorabil și neinterpretabil (Costa, McCrae și Dye, 1991).

Dincolo de utilizarea acestor modalități formale indicate de autorii chestionarului, recomandăm utilizatorilor evaluarea foilor de răspuns și a profilurilor de scoruri rezultate și din perspectiva celorlalți indicatori tipici de validitate pentru chestionarele de personalitate. De exemplu, un indicator relevant pentru răspunsul aleatoriu este timpul foarte scurt de răspuns, insuficient pentru citirea și înțelegerea adecvată a itemilor. Alți indicatori relevanți în acest sens pot fi: prezența unor patternuri pe foia de răspuns, un număr mare de răspunsuri lipsă sau obținerea de scoruri contrastante la scale corelate, de exemplu la fațete diferite ale aceluiași domeniu.

Timpul de răspuns foarte lung poate fi un indicator relevant al distorsiunii în sensul dezirabilității sociale, respondentul fiind preocupat ca prin răspunsurile date la itemi să creeze o impresie pozitivă despre sine. În mod similar, prezența a numeroase corecturi pe foia de răspuns, scorurile foarte ridicate la scale (peste nota T 70) sau variabilitatea redusă a scorurilor interscale pot indica același tip de distorsiune.

Tendința la distorsiunea negativă (*fake bad*) poate fi suspectată în condițiile în care scorurile din profil iau valori, în general, sub medie sau dacă se obțin scoruri scăzute la scalele care evaluează stima/ imaginea de sine a persoanei.

Calcularea scorurilor

Pentru situația de scorare manuală se utilizează foi duble de tip autocopiativ, dintre care cea de deasupra conține doar răspunsurile date de persoană (foaia de răspuns), iar cea de dedesubt, accesibilă numai după ce foaia de răspuns propriu-zisă este îndepărtată, conține indicațiile de calculare a scorurilor, adică modul de cotare pentru fiecare item și spații indicate pentru calcularea scorurilor brute la fațete. Foaia de